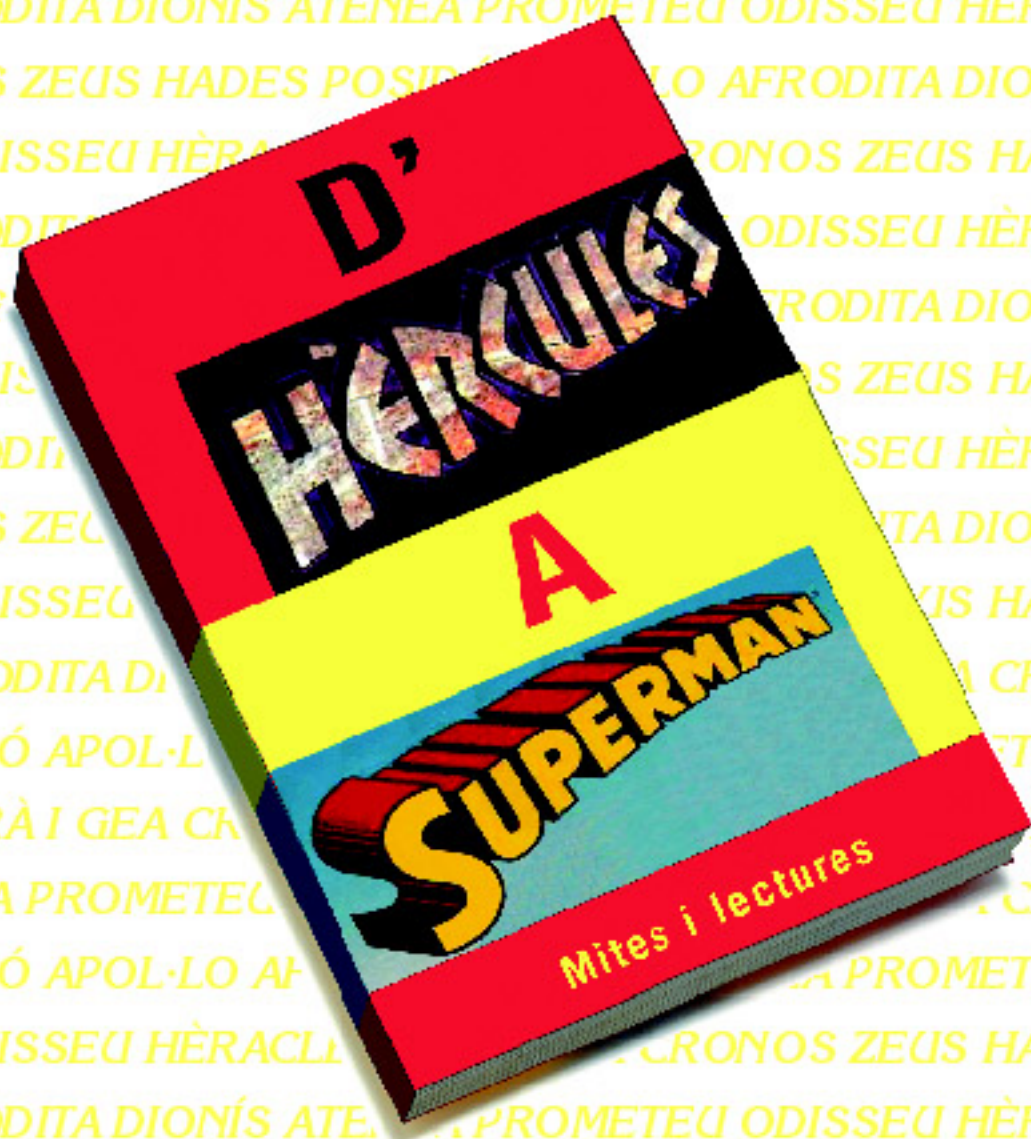

MUSEU D'ARQUEOLOGIA DE CATALUNYA

Déus i herois de la mitologia grecoromana

EXPOSICIÓ de MARÇ a NOVEMBRE de 2004

Organitza:

Museu Arqueologia
de Catalunya

Governació de Catalunya
Departament de Cultura

Patrocina:

CAM
Caja de Pensiones
Autonómicas de Cataluña

Ortega Etxepare

Col·labora:

CAVALL
FORT

Les llibres i papers d'Ortega Etxepare
www.ortegaetxepare.com

MITIFICAR AVUI?

El mite d'ella la ballarina
Per arribar al capítol
l'artista d'època al
Nagy de la literatura.

Cada època i cada comunitat té els seus mites, tant ahir com avui.

Diem que Elvis Presley és un mite del rock, que Greta Garbo és un mite del cinema, i que la Bruixa Avarrida ho és de la literatura infantil. Es tracta de personatges que admirem, dels quals col·leccionem fotografies, seguim el rastre en la premsa, o portem samarretes, amb la seva cara o el seu nom.

Encara avui no hi ha cap activitat humana —cuina, ciència, esport, música...— que no tingui els seus mites. I tampoc no hi ha cap concepte, per abstracte que sigui, que no tingui els seus símbols i mites: la bellesa, la bondat, la llibertat, la guerra...

La història recent de la literatura té poemes, com Espriu o Kavafis, que han recreat i glossat aspectes dels mites antics. I escriptors que, si ho fan amb prou grapa, poden crear nous mites, com el de Carmen, Don Juan o Harry Potter. Mites i lectures, doncs, van de braçet.

QUINS MITES?

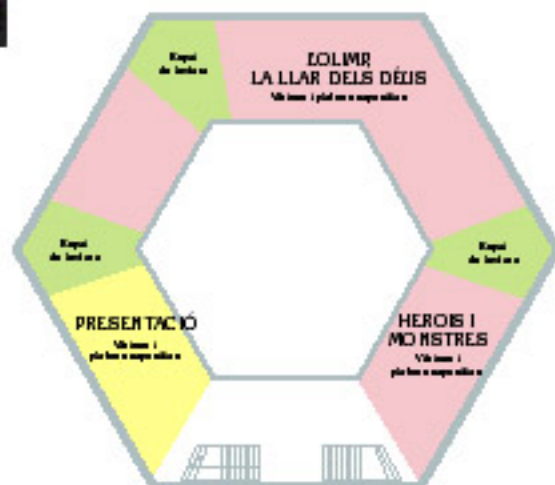
Un mite expressa d'una manera simbòlica alguns anhels de la nostra manera humana de fer i de ser.

La mitologia és el conjunt de tradicions fabuloses entorn dels déus, els herois i els orígens d'una cultura o civilització.

En l'exposició D'HÈRCULES A SUPERMAN es tracta especialment dels mites de les civilitzacions grega i romana.

En les festes que els grecs feien en honor dels déus, es recitaven poemes, es narraven històries, es feien escenificacions teatrals que, de mica en mica, es van anar fixant per escrit.

Entre els grecs hi va haver grans poetes com Homer, Hesíode o Eurípides, que van recrear magistralment les antigues tradicions mitològiques. Gràcies als seus poemes avui sabem moltes coses dels déus antics, però cal espigolar una mica d'aquí i d'allà per tenir-ne una visió de conjunt.

Plànol de l'exposició

Màscara ferenç de terracota.
Procedent de la necròpolis de
Polig des Molins (Elna). Gabinet
grecoromà, s. v. a.C. Museu
d'Arqueologia de Catalunya.

Discus commemoratiu, s. III-
II a.C. Museu d'Arqueologia
de Catalunya.

ON SOM?

Situem-nos a l'extrem oriental del Mediterrani, a la mar Egea, fa uns tres mil anys. En aquella època la noció de país no existia. I això era, senzillament, la mar Egea i els seus habitants: persones amb costums i creences que l'arqueologia ens permet conèixer. El paisatge d'aquesta part de món és tan abrupte que és més fàcil viatjar per mar que per terra. També és més fàcil pescar que llaurar. I hi ha coses que és més pràctic a riar-les a buscar per mar i mercadejar-hi que no pas fer-se-les un mateix. Això féu dels grecs antics uns bons mariners i comerciants, que establiren mercats a totes les costes de la mar Mediterrània, fins i tot a la tan propera Empúries.

Sigphira

El mont Olimp, el Parràs, el Caucas, les illes de Delos, de Lemnos, de Naxos, la península del Peloponès, l'illa de Creta, les ciutats de Corint, Esparta, Atenes, Troia, són noms geogràfics que tenen molta importància dins la mitologia grega. Culturalment, però, la ciutat d'Atenes esdevingué la més important, sobretot en el segle V a. de C. Cal tenir present que les seves creences i divinitats, que sorgiren i es fixaren a poc a poc, eren diferents entre una ciutat i una altra i que, després, encara foren refoses per l'Imperi Romà.

PER QUÈ TANTS DÉUS?

En aquesta època, de fa un cert temps els grecs no deixen de fer-se preguntes:

Qui fa tremolar la terra? Qui ens fa venir ganas d'estimar? Qui permet prosperar en pau? Qui fa naufragar els nostres vaixells? ...

Per a cada pregunta una resposta en forma d'història local, amb un o una protagonista especial —una divinitat—, del qual s'expliquen proeses i a qui es dediquen festes, competicions, honors...

Tots són déus, però cada ciutat en prefereix un, encara que comprèn i admira els altres.

Passava una mica com avui dia amb el futbol: hi ha molta gent que no podria viure sense, però uns preferixen un equip per damunt d'un altre. I també hi ha gent a qui no interessa aquest esport.

L'

OLIMP, LA LLAR DELS DÉUS

Així com ara molts dels nostres mites els podem trobar a Hollywood o veure'ls en pel·lícules, antigament els déus residien principalment a l'Olimp.

L'Olimp és una muntanya de gairebé 3000 metres d'altitud situada al nord de l'actual Grècia. Allí, assegut en un tron enorme fet de marbre d'Egipte, negre, polit i decorat en or, s'asseia Zeus per parlar dels assumptes dels mortals amb els altres déus i deesses. Tot i això, ja tenien prou problemes entre ells per perdre massa temps en els afers dels habitants de la terra.

URÀ I GEA

(Uranos i Cibeles) — **El Cel i la Terra**

MITE: el déu del Firmament i la deessa de la Terra que tot ho engendra.

EFFECTE: foren els primers.

OBJECTES QUE ELS IDENTIFIQÜEN:

Gea: un carro arrossegat per dos lleons.

Urà: un home ancià, cansat després de ser destronat pel seu fill Cronos.

Al principi fou el Caos. D'aquest en sorgiren una infinitat de divinitats primitives que aviat totes elles perdiren protagonisme tret d'una: Urà. Urà es casà amb la Terra, és a dir, el Cel i la fertilitat de la Terra amb la pluja. D'aquest matrimoni van néixer molts fills entre els quals destaquen els titans i els ciclops. Els titans foren castigats per Urà i els tancà al Tàntar, un indret semblant a l'infern. Allí, captivats per Cronos, els titans es revoltaren i destonaren Urà.

Jan Matsell, 1688. La batalla dels titans.

ZEUS

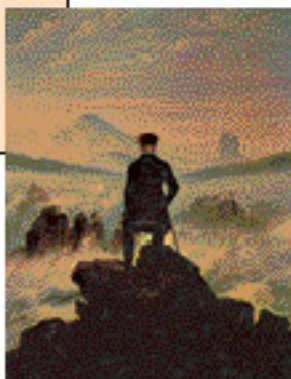
(Júpiter) — **El poder**

EFFECTE: és un déu poderós i majestuós. També és el déu protector, que inspira la justícia en reis i jutges.

PARENTIU: fill de Cronos i Rea. Es casà amb la seva germana Hera, de la qual tingué diversos fills.

OBJECTE QUE L'IDENTIFICA: el llamp.

Rea enganyà Cronos, el seu marit, quan volia devorar Zeus. Li donà una pedra embolcallada en bolques i Cronos se l'empassà pensant-se que era el seu fill. Rea envia Zeus a l'illa de Creta on va ser criat per les nimfes i alletat amb la llet de la cabra Amaltea. Després d'una guerra molt llarga, Zeus i els seus germans derrotaren Cronos i els altres titans. A partir d'aquell moment es dividiren l'Olimp i la terra. A Hades li va tocar el món subterrani, a Posidó el mar, i a Zeus el cel i el poder de l'Olimp. Es casà amb Hera (una), deessa del matrimoni, de les mestresses de casa i de les mares. És persona de molt mal caràcter i molt gelosa, a causa de les constants aventures del seu marit.

Caravaggio, 1604. Zeus i el llamp.

Antonio Tassi, 1696. Cronos i el llamp.

CRONOS

(Saturn) — **El temps**

MITE: el temps.

EFFECTE: el temps que tot ho engoleix.

PARENTIU: fill d'Urà i Gea. Es casà amb la seva germana Rea.

OBJECTES QUE L'IDENTIFIQÜEN: un rellotge i una dalle.

Havent Cronos destonat el seu pare, sabia que un dia també havia de ser destonat per un dels seus fills. Per això, tan bon punt Rea engendrava un fill, Cronos el devorava. Així fou com anaven passant al seu estómac déus tan importants com Hera, Demèter, Hades i Posidó. Però Rea, cansada de perdre els seus fills, i ajudada per Urà i Gea, aconseguí amagar el seu darrer fill, Zeus.

HADES

(Plutó) — **La mort**

MITE: la mort.

EFFECTE: és el déu dels inferns, del món subterrani on van a parar els morts.

PARENTIU: fill de Cronos i Rea, germà d'Hèstia, Demèter, Zeus, Hera i Posidó. Es casà amb Persèfone.

OBJECTE QUE L'IDENTIFICA: no hi ha un element propi d'Hades, ja que els grecs evitaven pronunciar-ne fins i tot el nom.

Hades és el déu de l'infern, del món subterrani. Allí, ajudat pel ca Cerber, un gos ferotge de tres caps, vigila que cap ànima s'escapi i retorni al món dels vius. Els morts, per arribar al regne d'Hades, han de travessar l'Aqueront. Per sort, Caront, un banquer malcarat, els pot ajudar a canvi d'un òbol, una petita moneda que els grecs posaven a la boca dels morts per poder pagar els serveis de Caront.

POSIDÓ

(Neptú) — **El mar que tot ho uneix**

MITE: el mar.

EFFECTE: el mar que tot ho uneix, però també el mar que fustega la terra. També les fonts, els rius i els aiguats.

PARENTIU: fill de Cronos i Rea, germà de Zeus i Hades. Tot i tenir moltes amants, va haver de raptar la seva esposa legítima, Amfitrítia.

OBJECTES QUE L'IDENTIFIQUEN: un trident i tots els objectes relacionats amb el mar.

Posidó és el déu del mar. Sovint s'hi passeja acompanyat de les belles nimfes nereides i dels tritons, uns éssers marins amb la meitat del cos en forma de peix. Quan s'empipa genera tempestes i enfonsa tots els vaixells que li queden a l'abast.

Statue of Poseidon
in the Temple of
Poseidon at Sounion
Greece

La pitja de Posidó. Ca. 1870, Museu Britànic, Londres

AFRODITA

(Venus) — **La bellesa que desvetlla l'amor**

MITE: la bellesa.

EFFECTE: l'atracció amorosa.

PARENTIU: filla de Zeus i Dione. El seu pare la va obligar a casar-se amb el lleig i coix Hefàistos.

OBJECTES QUE L'IDENTIFIQUEN: una petxina de mar, la rosa i el colom.

Afrodita va néixer de les pumes del mar, prop de l'illa de Xipre. Deessa de l'amor i de la bellesa, era la més maca de tot l'Olimp, i la més presumida. Per això el seu pare, Zeus, la va fer casar amb Hefàistos, lleig i coix, i que sempre anava brut, cosa que li va desplaure.

Statue of Aphrodite
in the Temple of
Aphrodite at Paphos
Cyprus

ATENA

(Minerva) — **La saviesa**

MITE: la saviesa.

EFFECTE: deessa de les arts i de l'artesania, representa la inspiració, la intel·ligència en la creació i en les batalles.

PARENTIU: filla del cap de Zeus, d'on nasqué amb l'armadura posada.

OBJECTES QUE L'IDENTIFIQUEN: un escut on hi ha representada la gorgona Medusa, una òliba i l'olivera.

Atena va néixer del cap de Zeus després que Hefàistos li obrís el crani.

D'Atena se n'expliquen mil virtuts. Una de les més famoses és la disputa que mantingué amb el seu oncle Posidó per decidir quin nom posaven a la capital del territori d'Àtica. Convingueren que s'enduria aquest honor qui creés una cosa de més utilitat. Posidó creà el cavall i Atena l'olivera, arbre de gran utilitat. És en honor seu, doncs, que la capital de Grècia rep el nom d'Atenes.

APOL·LO

(Apol·lo) — **El dia, la claror, el coneixement que tot ho il·lumina**

MITE: la il·lustració.

EFFECTE: la saviesa que il·lumina i permet nous coneixements.

PARENTIU: fill de Zeus i Leto, té per germana Àrtemis, deessa de la cacera.

OBJECTES QUE L'IDENTIFIQUEN: la cítara i l'arc. També el llorer, com a arbre consagrat a Apol·lo, i el llip.

Apol·lo va néixer d'un part difícil. Leto, la seva mare, hagué de refugiar-se a la petita illa de Delos per infantar, ja que Hera, la dona de Zeus, maleiria la terra que l'acollís. Després de néixer Apol·lo es convertí en un jove forfís que, tot i això, patí alguns desamoros. Els més famosos són els de la mortal Cassandra, qui l'enganyà a canvi del do de l'endevinació, i el de Dafne de qui, abans de permetre ser besada per Apol·lo, els altres déus es compadiren i la convertiren en un llorer.

Apol·lo també era déu dels amats, de les part, de la poesia i la música, i també dels endevins.

DIONÍS

(Bacus) — **L'esperit grec, el caràcter mediterrani**

MITE: la festa.

EFFECTE: la bona vida, l'entusiasme i l'èxtasi.

PARENTIU: fill de Zeus i una mortal, Sèmele.

OBJECTES QUE L'IDENTIFIQUEN: una corona de pàmpolo o de vinya verge i el tió, u na espècie de ceptre.

L'infantament de Dionís és un fet ben curiós. És fill de Zeus i de Sèmele, filla del rei de Tebes. L'envejosa Hera s'ho va fer venir i bé perquè Sèmele morís carbonitzada. Per sort, el fill se salvà perquè va encastar-se a la cuixa de Zeus fins al dia del seu naixement. El déu Dionís era molt venerat en diverses ciutats de Grècia i, sobretot, a Atenes, poder per compensar l'excés de seny d'aquella gran ciutat. Dionís també era el déu del teatre.

Statue of Dionysus in the Temple of Dionysus at Delphi, Greece

Statue of Athena in the Temple of Athena at Paros, Greece

Contemporanis als déus, també hi hagué un seguit d'herois que o bé protegits o castigats per l'Olimp, van viure grans aventures i superaren terribles proves que han arribat fins avui. Aquests herois s'enfrontaren a animals mitològics, una fauna d'allò més singular i curiosa. Eren éssers formats per part de persona i part d'animal, o una mescla de diferents animals, com ara els centaures, les sirenes, els tritons....

Col·lecció de ceràmica grega amb representacions d'herois i monstres.
Foto: G. C. - iStockphoto.com

PROMETEU

(Prometeu) — **El cantar de gesta**

MITE: la gesta.

EFFECTE: el redemptor dels homes, qui salva la Humanitat de la fam i el fred.

PARENTIU: fill del tità Iàpet.

OBJECTE QUE L'IDENTIFICA: la toxa amb foc.

Prometeu és l'heroi que donà el foc als homes. D'aquesta gesta, però, la humanitat no en sortí indemne. Zeus, venjatiu de mena, va enviar Pandora amb una gerra o capsa, on es guardaven tots els mals. Pandora, encuriosida pel contingut de la gerra, l'obrí i provocà que aquests s'escampessin per tota la terra.

Com a càstig, Zeus encadenà Prometeu a una pedra on cada dia una àguila li devorava el fetge, durant la nitel fetge tornava a créixer. Compadit, al final Zeus deixà que Hèrcules l'alliberés matant l'àguila.

HÈRACLES

(Hèrcules) — **L'heroi forçut**

MITE: la força.

EFFECTE: el redemptor dels homes, qui salva la Humanitat de la fam i el fred.

PARENTIU: fill de Zeus i Alcmena.

OBJECTES QUE L'IDENTIFIQUEN: la maça i la pell de lleó que el cobreix.

Hèrcules és fill de Zeus, qui de nou fou infidel a la gelosa Hera, i de la mortal Alcmena. Ja en el bressol demostrà la seva força matant una perillosa serp, enviada per Hera, que se'l volia nus picar. El seu cosí Erísteu li manà superar dotze proves. Hèrcules les superà una darrera l'altra matant, per exemple, el lleó de Nemea, captant el senglar d'Erimit, o robant les pomes d'or del jardí de les Hespèrides.

Finalment, després d'una mort terrible, Zeus el compensà convertint-lo en heroi i ascendent-lo a l'Olimp.

ODISSEU

(Ulisses) — **El viatge iniciàtic**

MITE: el viatge iniciàtic.

EFFECTE: l'astúcia, el coratge, la descoberta.

PARENTIU: fill d'Anticlea i Laertes, però sobrietat rei d'Itaea.

OBJECTE QUE L'IDENTIFICA: l'arc.

Després de la guerra de Troia, durant la qual els grecs vençeren els troians gràcies a l'astúcia i a un famós cavall de fusta, els herois de la batalla retornaren a Atenes.

Ulisses n'era el més famós.

El viatge de retorn d'Ulisses s'allargà durant deu anys. Al llarg d'aquest camí de tornada l'heroi s'enfrontà a diverses proves com la que el portà a lluitar contra Polifem, un ciclop, a fugir del dolç cant de les sirenes, o a viatjar al món dels morts. Un sens fi d'aventures que Homer recollí en un llibre anomenat l'Odissea.

Seixida en una obra de Francisco de Tossa realitzada cap al 1450, Museu de Joan Targa i Observatori contemporani y popular. Foto: Auro Comarcas / Biblioteca Nacional del Ministerio de Cultura

